

Кравченко Тетяна

(м. Миколаїв)

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЧАСТИН МОВИ У ПРОФЕСІЙНОМУ МОВЛЕННІ

У статті порушено проблеми змін у сучасному Українському правописі та їхнє вивчення у закладах вищої освіти під час занять з курсу «Українська мова за професійним спрямуванням».

У професійному мовленні здобувачам вищої освіти потрібно набути навичок практичного послуговування мовними засобами вираження думки залежно від мети і змісту висловлювання: семантично точно і стилістично доречно обирати те чи інше слово, писати чи висловлювати його відповідно до літературних норм. Тому необхідно звертати увагу на сучасні зміни, які відбулися в українському правописі:

1. Написання іменників на означення статусу, фаху, посади, звання залежно від статі особи, окрім іменників чоловічого роду, паралельно вживаємо фемінінітиви, наприклад:

Зверніть увагу:

Завідувачка кафедри українознавства пані Креч Тетяна Василівна зазначила, що....

Слід звертати: фемінінітиви в українській мові утворюються за допомогою суфіксів: -к-, -ин-, -иц-, -ес-:

Професорка, поетеса, критикеса, студентка, учениця, садівниця, співзасновниця, керівниця, філологиня, продавчиня та ін.

2. Розширене застосування кличного відмінка у групах слів: тепер у звертаннях, що складаються: з двох особових імен – імені та по батькові; із загальної назви та прізвища; з двох загальних назв; із загальної назви та імені – форму кличного відмінка мають обидва слова: Оксано Іванівно, Петре Кузьмичу, Ярославе Андрійовичу; добродійко Вариводо, добродію бригадире, пане лейтенанте; брате Петре, колего Степане, лікарю Ігорю, пане Віталію, побратиме Іване; колего Євгенищуку, пане Ковалю:

3. Прізвища, що походять від назв істот, предметів або явищ, слід уживати в поєднанні з ім'ям, назвою посади тощо:

Викликати водія Зайця; Завершити дослід лаборантові Комарю.

4. Залежно від значення, іменники чоловічого роду з нульовим закінченням у родовому відмінку однини мають закінчення -а (-я) або -у (-ю).

Залежно від лексичного значення, деякі іменники чоловічого роду в родовому відмінку однини мають паралельні закінчення: -а (-я) або -у (-ю): папера (документ) і паперу (матеріал); акта (документ) і акту (дія).

5. Іменники II відміни – назви осіб у давальному відмінку мають паралельні закінчення -ові, -еві, -єві та -у (-ю). Щоб уникнути тавтології – повторів однакових закінчень, у діловому мовленні віддають перевагу закінченню -ові, -еві, -єві: Директорові Степанюку Іванові Петровичу. Ректорові Петренку Ігореві Степановичу або директорові Степанюку І.С.

Але жіночі прізвища на приголосний та на –о не відмінюються: Селешукові Станіславу, але Селешук Людмилі.

6. Невідмінюваний числівник пів зі значенням «половина» з наступним іменником – загальною та власною назвою у формі родового відмінка однини пишемо окремо: пів аркуша, пів острова, пів яблука, пів ящика, пів ями; пів Європи, пів Києва, пів України.

Якщо ж пів з наступним іменником у формі називного відмінка становить єдине поняття і не виражає значення половини, то їх пишемо разом: піваркуш, південь, півзахист, півколо, півкуля, півострів.

7. У прикметниках, утворених за допомогою суфікса -ськ(ий) від географічних назв і від назв народів, основа яких закінчується на приголосний, відбуваються такі фонетичні зміни:

1) г, ж, з (дз) + -ськ(ий) → -зьк(ий) [-дзьк(ий)]: Буг — бұзький, Га́ага — га́азький, Га́мбург — га́мбурзький, Острóг — острóзький, Пра́га — прáзький; Пари́ж — парíзький; Абха́зія — абха́зький;

2) к, ц, ч + -ськ(ий) → -цьк(ий): Великі Лу́ки — великолúцький, Ві́шній Волочóк — ви́шньоволо́цький; Ні́цца — ні́цький, Ба́хмач — ба́хмацький, але Дамáск — дамáський, Мéкка — ме́ккський, тю́рки — тю́ркський;

3) с, х, ш + -ськ(ий) → -ськ(ий): Арзамáс — арзамáський, Тбілісі — тбіліський; во́лох — волóський, Караба́х — караба́ський, Лепеті́ха — лепеті́ський, чех — че́ський; Золотонóша — золотоніський.

Винятки: Небі́т-Да́г — небі́т-да́гський, Бангко́к — бангко́кський, ба́ски — ба́скський, каза́х — каза́хський, Печ — Пе́чський та ін.

8. За новим правописом слова з елементами дво- / двох, три- / трьох, чотири- / чотирьох- пишуться інакше: пишемо двох-, трьох-, чотирьох-, якщо друга частина є числівником чи співвідносним іменником: *двохсотий, трьохтисячний, чотирьохмільйонний, чотирьохмільярдний*; і дво-, три-, чотири- в усіх інших випадках, зокрема: *двоактний, двоопуклий, двоосьовий, триатомний, чотириосьовий*.

9. Числівник *два, три, чотири* вимагають від іменника Н.в. множини: *два місяці, дві студентки, три групи, чотири університети*.

10. Із дробовими числівниками іменники вживають у формі Р.в. однини: *дві треті гектара, двадцять чотири цілі і дві десяти відсотка*. Відмінюємо їх як звичайні числівники: чисельник – як кількісні, а знаменник – як порядкові: *двом трéтім, трьома п'ятими; діліти на одну двадцяту*.

11. Числівники від *п'яти* вживаються з іменниками у формі Р.в. множини: *п'ять факультетів, дев'ять гектарів, сто сорок шість центнерів*.

а) числівники від п'яти до десяти, а також на –*дцять* і –*десят* відмінюються за таким зразком (на позначення десятків відмінюється тільки друга частина):

Н.р. п'ятдесят

Р.в. п'ятдесяти, п'ятдесятьох

Д.в. п'ятдесяти, п'ятдесятьом

З.в. п'ятдесят, п'ятдесятьох

О.в. п'ятдесятма, п'ятдесятьома

М.в. на п'ятдесяти, на п'ятдесятьох

б) у складних числівниках на позначення сотень відмінюються обидві частини:

Н.в. шістсот

Р.в. шестисот

Д.в. шестистам

З.в. шістсот

О.в. шістьмастами, шістьомастами

М.в. на шестистах

12. Грошові суми пишуться цифрами, а в дужках – словами: у сумі 4820 (чотирьох тисяч восьмисот двадцяти) гривень.

13. Не можна використовувати паралельні й розмовні форми на позначення часу й уживати для цього прийменник у (в), правильно о: Зустріч відбудеться о 18.00; збори завершилися о 13.00 (о 13 год); початок засідання о 16.00.

14. У певному контексті прийменник на вказує на приблизність (Повернуся на 10 годину), а прийменник о (об) вказує на точний час (Повернуся о 10 годині або Повернуся об 11 годині).

15. Вживання аналітичних форм наказового способу, до складу яких входить дієслово давай або давайте, в сучасній українській літературній мові не нормативне, пор.: давай напишемо, давай визначимо і под. Замість них слід використовувати фому першої особи множини наказового способу, пор.: напишімо, попередьмо.

16. Слово *прошу* вживається з двома наголосами та має різне значення: *прошу́* - у значенні «звертаюся з проханням, клопочу»; *прошу* - у значенні «запрошую або будь ласка».

17. В українській і російській мовах те саме за значенням дієслово може вимагати від іменників різних відмінкових форм та помилкового вживання прийменників, пор.:

благодарить (кого) – дякувати (кому)

причинять (что) – завдавати (чого)

снабжают (чем) – постачати (що)

нуждаться (в чем) – потребувати (чого)

подражают (кому) – наслідувати (кого)

извиняют (кого) – пробачити (кому)

подготовиться к (чему) – підготуватися до (чого)

думать о (чем) – думати про (що)

забота о (чем) – піклування, турбота про (що)

случилось по вине – трапилось через провину

работают по (совместительству) – працювати за (сумісництвом)

выполняют по (распоряжению) – виконувати за розпорядженням)

обратиться по (адресу) – звернутися на (адресу)

получить в рассрочку – одержати на виплату

18. В українській мові слово «являтися» уживається тільки в художньому стилі, переважно в поетичних творах (згадаймо І. Франка: «Чому являєшся мені

у сні?»). У професійному мовленні уживають форми є або виявитися (рідше): Основним компонентом ... є знакова система. Оцінка пана А. С. Маркули виявилася правильною.

19. Треба уникати буквального перекладу прийменникових зворотів з російської мови на українську: *благодаря настойчивости* – завдяки (а не дякуючи) наполегливості; *несмотря на трудности* – незважаючи (а не дивлячись) на труднощі; *в зависимости от условия* – залежно (а не в залежності) від умов; *в случае отказа* – у разі (а не у випадку) відмови; *в соответствии с графиком* – відповідно до графіка (а не у відповідності з графіком) та ін.

20. Слід пам'ятати: деякі російські прийменникові словосполучення мають не один, а кілька українських відповідників, що дає можливість обрати найточніший для конкретного тексту: *работать согласно графика* – працювати згідно з графіком, за графіком; *отпуск по болезни* – відпустка через хворобу, у зв'язку із захворюванням тощо

21. Звертайте увагу на те, що в практиці професійного, ділового мовлення під впливом недоречних аналогій часто трапляються порушення норм у вживанні прийменникових конструкцій, особливо з прийменником по і на.

Наприклад:

Правильно

Комісія для складання акта

Нарада з проблем

Агент з продажу

За підрахунками

На замовлення міністерства

Фахівець з тваринництва

На вимогу дирекції

Неправильно

Комісія по складанню акта

Нарада по проблемам (-ах)

Агент по продажу

По підрахунках (-ам)

По замовленню міністерства

Фахівець по тваринництву

За вимогою дирекції

Вищезазначені поради допоможуть майбутнім фахівцям аграрного сектора економіки покращити свої комунікативні вміння та навички.

Література

1. Український правопис: Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс] - <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/ukrayinskij-pravopis-2019>

2. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс] <http://sum.in.ua/>

3. Словники України online [Електронний ресурс]- <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>